

Péter László

Tria non

A Nem! Nem! Soha! születése

Bennem is későn ért meg a gondolat: Trianon – *tria non*: három nem! Ostoba volt az a francia diplomata, aki 1919-ben a Nagy-Trianon palotába tette a béketárgyalásokat. Eleve kínálta a legyőzöttek számára a szójátékot: *nem, nem, nem!* A változatosság, a szebb, sőt fokozó jelentésű harmadik *nem* helyett: *soha!* Ez költői fölismerés. Illyés Gyulának köszönhetjük, hogy nevét megörökítette. Csodálom, hogy akik írtak a trianoni békediktátum aláírásáról, figyelmen kívül hagyták ezt a tanúságot. Igaz, regényes formába öltöztette, de hiteles minden mondata: *Beatrice apródjai* (1979) címmel írta meg önéletrajzának ezt a regényes fejezetét.

Talán azért hallgatták el a fehérterrortól elvakult kortársak, mert zsidónak és bolszevistának a leleménye volt. A budai felső-kereskedelmi középiskolában Varjas (Weiss) Sándor (1885-1939) Illyésnek történelem-és gyorsírás-tanára volt, a békeparancs aláírása előtti hónapokban már a Markó utcai fogház egyik cellájának előzetes letartóztatásban levő, tárgyalására váró lakója. A proletárdiktatúra alatt ugyanis a Közoktatási Népbiztosság munkatársa, Illyés szerint az Országos Propaganda Bizottságnak „egyik ügyintéző főnöke”. Nyelvzseni: nyolc nyelven beszélt. Ő figyelhetett föl a francia történelem fájdalmas párhuzamára is, amelynek hatásosságát fokozta a trianoni békeparancs helyszínének nevében rejlő bomba: *a három nem!*

Ő rendelhette meg állítólag Barta Ernő (1878-1956) festőművésztől a plakátot, amely a négy darabra cincált történelmi Magyarországot ábrázolta, alatta ezzel a megszálló franciák meghökkenetésére szánt kérdéssel:

Illyés – fél évszázad távolából nem csoda – rosszul emlékezett: ezen a plakáton nincs a Nem! Nem! Soha! jelmondat, csak a franciákhoz intézett kérdés:

„Négy Elzászt akartok?”

A másik plakátot Jeges Ernő (1898-1956) készítette; ez sikoltotta világgá a Trianon ihlette remek jelmondatot. Illyés szerint: „Vagyis ezért a plakátért igazából Varjas Sándor felelt. Ez is az ő műve volt.”

Nem ismerem Varjas pörének anyagát, nem tudom, ezt miért nem írta a javára a bíróság. Tizenkét évre ítélték. 1922-ben fogolycserével került Moszkvába. Előbb a Vörös Professzúra, 1932-től a moszkvai egyetem tanára lett. Illyés sem sok rokonszenvenvel ábrázolta; ennek ellenére az utókortól annyit megérdemel, hogy ne hallgassuk el a nevét, amikor fölelegetjük a Szovjet-Oroszországtól is elítélt, imperialista parancsbéke elleni tiltakozás hatásos jelmondatát.

Illyés Gyula (*Beatrice apródjai*, 1981. 372.p.) szerint ez Varjas Sándor leleménye. Csodálatos módon, a kutatók tucatjai figyelmen kívül hagyták Illyés e vallomását. Ezt az általam is vallott föltevést azonban az eddigi föltárt adatok időrendje csak valószínűsíti, de nem bizonyítja: míg általános a vélemény, hogy a nagy Trianon palota csak 1920 januárjában került az osztrák-magyar béketárgyalások terveibe, lett a magyar delegáció tárgyalásainak színhelye, és így alkalmassá, hogy belőle a szavak összjátékából Varjas Sándor agyában kiszikrázzék a *tria non*, a három *nem*, a *nem, nem, soha*; ez a zseniális jelmondat, és – már ha igaz – Jeges Ernő plakátja óta, tehát (állítólag) 1918 decemberétől – minden tiltás ellenére – él.

Föltevése szerint ilyen nem szophat senki, Varjas sem, az ujjából: kellett lennie olyan közleménynek, hírnek, amely a kortársakkal már ekkor, sőt ez előtt tudatta a magyar felekkel való tárgyalás színhelyét, Trianont, csak ez utóbb feledésbe merült.

Tisztázásához nélkülözhetetlen a válasz a következő kérdéseimre:

- 1) Mikor került utcára Jeges Ernő falragasza? Ez perdöntő a *Nem! Nem! Soha!* jelmondat keletkezéséhez.
- 2) Ki készítette a megszálló franciáknak szóló *Voulez-vous quatre Alsaces?* fölliratú falragaszt? Valóban Barta Ernő?
- 3) Ez mikor került ki a falakra? Ez is segít a jelmondat idejének pontosításához.

Ha erre a három kérdésre bizonyított választ kapunk, a hiányzó láncszem pótolható: a föltevésből cáfolhatatlan tény lesz. Az utolsó kérdés, a mikorra, ezt segítené:

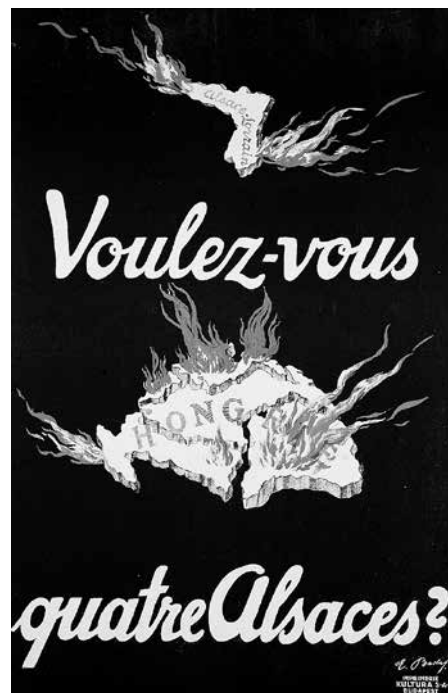
- 4) Megvan-e és hol az Országos Propaganda Bizottság 1918/19. évi iratanyaga, benne tehát Varjas Sándoré? Föl van-e dolgozva, legalább katalogizálva, esetleg kiadva; s nyújt-e erre a kérdésre egzakt választ, azaz van-e benne Varjasnak valamiféle levele, följegyzése, megrendelése a festők számára?

Az első munkaülést az osztrákokkal és a magyarokkal kötendő béketárgyalás-sorozatban – ünnepélyes megnyitó után – 1919. január 18-án tartották Versailles-ban. Azért ezen a napon, hogy bosszantsák, megalázzák a németeket: 1871-ben a porosz-francia háború után *ezen a napon* nyitották a legyőzött franciák fölötti diadalt fitogtató béketárgyalásokat *ugyanabban a kastélyban*. Ha Jeges Ernő plakátja nem előbb készült, akkor valószínű, hogy itt hangzott el először Trianon neve. Március 2-án Károlyi Mihály a Szatmárnémetiben tartott népgyűlésén már idézte a *Nem, nem, soha!* jelmondatot, március 9-én pedig s Vasárnapi Újságban megjelent az első irredenta vers, Pap Zoltáné:

„Nem, nem, soha!

Nem, nem, soha nem!
 Árva nemzetem!
 Nem lehet az, hogy a sorsod
 Ily gyászos legyen!

Török, tatár, német iga
 Vágta eddig testedet.
 Hogy a vadak prédája légy:

Rabigáit összetörte,
Emberies eszmekörbe
Akar élni a világ,
Itt voltunk mi, itt vagyunk mi!
Engedjete: élni hát!

Fehér galamb szállt az égből
A megkínzott világra;
Hollósereg, varjúseereg
Gyülekezik láttára.
Hess, te madár, csúnya madár,
Te vagy az a sötét éjszaka!
Nem hallod-e riasztódat:
«Megvirrad még valaha!»

Résen vagyunk! Megvédjük mi igazunk!
Megmutattuk a világnak
Becsülettel: kik vagyunk!
A mi vérünk a világnak
Soha rosszat nem akart.
Nem vagyunk mi gyilkosok,
Árulók, sem cinkosok!
Az igazság szava vagyunk:
Ne bánts, Világ, a magyart!”

Pap Zoltán (1862-1919) tragikus sorsú költő. Jogot végzett, 1901-től függetlenségi párti országgyűlési képviselő, 1903-tól 1912-ig az Egyetértés című napilap főszerkesztője. Fiatal felesége házasságkötésük után kevéssel meghalt. Hamarosan újránősült. Második felesége csípőficammal szülte meg kislányát, s ő maga is belehalt a szülésbe. Az elkeseredett Pap Zoltán 1919. december 30-án főbe lőtte magát.

Szeged nem tartja számon, pedig – bár Pesten született – gyermekkorának jó részét itt töltötte, középiskolai tanulmányainak néhány osztályát is, a piaristák oskolájában. Nem ismerjük a részleteket, de tudjuk, hogy Dankó Pistával is kapcsolatban volt: ő írta a *Nem fúj a szél, nem forog a dorozsmai szélmalom...* kezdetű közismert, kedvelt dalának szövegét.

A családban föltűnően kedvelt keresztnévét örökölte oldalági leszármazottja, Lasz gallner (1947-től Lőkös) Zoltán (1925-1999), a Délmagyarországnak 1944-től munkatársa, később főszerkesztője. Nyolc éven át osztálytársam a Baross Gábor Gyakorlógimnáziumban, öt éven át évfolyamtársam az egyetem bölcsészkarán. Mindketten Klemm Antalnál doktoráltunk magyar nyelvészetből: ő a paprikatermelés néprajzából és szókincséből, én a Szeged vidéki ő-zésből. Tartotta a kapcsolatot unokatestvérével, Pap Nőrával (1919-?), a Magyar Rádió szerkesztőjével. Nőra 1955-ben Münchenbe távozott és a Szabad Európa Rádió munkatársa lett.

A Lasz gallner család kassai cipszer eredetű família. A cipszer szepességi szász népcsoport. Legnevesebb képviselője Lasz gallner Kálmán (Kassa, 1849-Szeged, 1919) műegyetemi tanár, a gőzmozdonyok szakértője.

Trianon: kis település Versailles-ban, a későbbi, ma is álló nagy Trianon-palota helyén. Neve minden bizonnyal népetimológia: Pozsgay Ildikó szerint (Magyar Nyelv, 1975. 338.) első említése 1175-ből még Triasnum alakban ismeretes. Ennek jelentését nem adja meg forrás, de talán valami hármasságot örökít meg. Lehet azonban, hogy nincs is köze a latin három (tria) szóhoz, csak a francia nyelvérzék latinosította, értelmet adva így a kelta szónak. A szerény településen a párizsi Szent Genovéva apátság jobbágyai laktak. Később XIV. Lajos vásárolta meg és épített rá 1687 és 1688 közt barokk kastélyt.

Pozsgay Ildikó idézte a francia szakirodalmat, amely rámutat, hogy a 17-18. században divat lett

Franciaországban versailles-i mintára építkezni. Ekkor terjedt el, hogy a kastélyok parkjában a főépülettől távol eső, magányos kerti lakot, pavillont, építettek, és ezt trianonnak nevezték. Tehát az eredeti egyedi tulajdonnévből közszó lett! E címszóban Joseph Hübner lexikona (1817) azt írta: „Franciaországban ezen mód szerint készült épületek, nevezetképpen a szabadon álló mulató, nyári s vadászkastélyok valamely vadas kertben, melyek a vártól vagy főépülettől távol esnek, trianon nevet viselnek.”

Bedő Sándor: Bábszínház

